

NYIRÓ JÓZSEF

Néma küzdelem

lajh
KÖNYVKIADÓ
Szeged

I.

Napok óta tart a kietlen, hideg őszi esőzés. Sár, mocsok, elhagyatottság és vigasztalanság az egész környék. Fátlan agyaghegyek emelkednek egymás mellett hosszú vonulatban a Kárpátok felé, tele vízmosásokkal, omlásokkal, csúf ráncokkal, összevissza nőtt tövisbokrokkal. Sovány, pataverte, kopár juhlegelő az egész. Az egyetlen utat, amely a Fundăturán átvezet, meredek, szürke palás omláson vágják be a hegy kopasz oldalába, és meredek ívben csúszik lefelé Kolozsvár irányába. Az agyagdombokon túl több ezer hold termékeny vidék kezdődik: az uradalmak világa tanyákkal és udvarházakkal a századokon át kiveszett és elpusztult magyar települések helyén. A szétszórt, egymástól távol eső román falvak egyelőre még a völgy túlsó oldalán verődtek össze a fatemplomok körül. Kezdetleges, vályogból vert, kékre mázolt kunyhók tenyérnyi ablakokkal, trágyával kevert agyagpadlóval, magas, fekete gombás szalmatetőikkel, rekedt kutyákkal. A vesszőből körbefont ólakban néhány sovány barom, rideg, kócos malac fázik a saját piszkában, és a házak büdös füstje megszorult a völgyben. A torkolaton túl hatalmas legelő kezdődik, a pásztorok világa, kiknek domboldalba vájt gödör a lakása, gyeptéglákból van az ágya, rajta törött szalma. Vagyona néhány zsíros, fekete ing, tüsző és condra, kapca és bocskor, kormos üst és fatégely. Csendesek, igénytelenek, türelmesek és hallgatagok. Semmi meg nem rendíti őket. Ha baj van, veszedelem támad, vagy az istennyila üt be, hirtelen visszakeresztet vetnek magukra, és azzal el is múlik a gonosz. Csak a bosszút őrzik meg feledés nélkül. Addig egykedvűen ülnek a vackukon, arcukon nő a szőr. Várják a jövőt, mert a jövőendő biztosan eljön. Tudják. Mondta a Domnu Părinte.

Arról is tudnak, hogy arra, a hegyeken túl sokan vannak. Soknapi járóföldre mind román, román... Egész ország, erős falvakkal, kőházakkal, arany-, kettős keresztelkekkel szent templomok, városok és király. Nagy szakállas király fényes palotában, aki egyszer értük jön. Beszélnek a kalugerek,¹ kik az erdőkön át éjszaka idején közéjük ereszkednek, megszentelik a preszkurát, és elviszik a bajt, csapást, betegséget. Ilyenkor a csattogó fogú, csapzott kutyák hirtelen megnémulnak, és ijedten elfutnak. Titokban jönnek és titokban lesznek oda. Csak a különös keleti szag marad utánuk, és akit megátkoztak, akire ráimádkoztak, arra rádól a kapubálvány, agyonüti a fa, hirtelen elsorvad vagy tönkremegy. A kicsi román falvakban azonban pénz kerül, az emberek mosolyognak, a fiatalok házasodnak, felhangzik a doina, és a gazdák meggyújtják a pálinkát. Van, aki lovat vesz, egyik-másik kőházat épít, földet szaporít csendben, észrevétlenül. A falu közelebb jön az uradalomhoz. Senki se bánja, senki se irigyli, mindenki örvend neki. Alázatos, szelíd, jólelkű nép lakik ezen a vidéken. Nincs panasz rájuk. Ahol lehet, az uradalom is kedvez nekik. Az öreg gróf valóságos apja a környéknek. Ő járta ki, hogy a bank az Ádám-birtokra pénzt adjon, s az ezer holdat megvehessék. Mikor az alispán úr eladta a négyszáz holdját, visszalépett az árveréstől, pedig őt találta volna, hiszen majdnem egy test az övével; de hagyta, hogy a szegény emberek boldogulhassanak.

Csak az a néhány magyar haragszik rá, aki még a faluban lakik, de nincs igazuk. Meg is mondta nekik a gróf, mikor felmentek hozzá, hogy hát ők is szeretnének néhány holdat maguknak lekasztani:

- Van-e fedezetetek rá?
- Fedezet? – hökkentek meg a magyarok. – Az bizony nemigen van!
- Márpedig a banknak a biztosíték kell! Nem ad a ti szép szemetekre semmit. Mivel akartok fizetni?
- Úgy gondoltuk – mondotta Fátyol János tisztességesen –, hogy a bank a pénzt táblázná bé első helyre a birtokra, mit meg akarunk venni, s mi lassacskán letörlesztenők... Meginstálnók alásan, ha a gróf úr egy jó szót szólna az érdekünkben.

A gróf elgondolkozott, de aztán megrázta a fejét.

1. görögkeleti szerzetes (gör.)

– Nem, nem! Csak nektek csinálnék bajt velem! A kölcsön azt is elvinné, amitek van.

– Hogyhogy? – csodálkoztak az emberek.

Az öreg méltóságos úr megmagyarázta:

– A pénzt nem adják ingyen. Ha csak nyolc százalék kamatot számítunk, azt se bírnátok fizetni.

– Hát a birtok jövedelme?

– Mikor lesz abból „jövedelem”? Se pénzetek, se felszereléseitek. A kezetekkel nem túrhatjátok fel a földet. Hol van még a vetőmag? No, és nektek is élnetek kell! Ha pedig feléletek azt a kis termést, mit adtok el, hogy fizethessetek? Tartaléktőke nélkül a birtok csak veszedelem. Elég egy-két rossz esztendő, hogy koldulni menjetekek. Nem igaz?

– Az úgy van! – estek le a fejek.

Az alig nyílt reménység és álom pillanat alatt szertefoszlott.

A gróf úr megsajnálta őket:

– Azért nem kell ennyire elszomorodni, emberek!

Fátyol Jánost azonban nem tudta megviganasztalni.

– Annyink sincs nekünk itt, magyaroknak, ahova eldugjuk, ha meghal közülünk valaki!

Vádoló, súlyos mondás volt. A gróf is belefehéredett.

– Temetőről gondoskodni kell!

Az tényleg nincs. A régít még atyja idejében lezárták, mert uradalmi terület volt az is. Később a legelőhöz csatolták. A kikorhadt fejfákat a cselédség tüzelte el, vagy ellopkodták, a kövek a földbe roskadtak, elmohosodtak, kidőledeztek, és az ispán adogatta el istállólábnak, házlépcsőnek, vagy széttördelték káposztáskőnek. Igényt támasztani rájuk, szólni senki sem mert. Az uradalom azt csinált abban az időben, amit akart. Az a néhány magyar család, aki még megmaradt, halottait ott ásta el a kertje lábujában, öreg szilvafa tövébe. Akinek ennyije se volt, az bekéredzkedett a román temetőbe. A pópának is könnyebb volt, hiszen ő dugdosta el őket napszámért, pár garasért. Szívesen tette, és még szépen meg is köszönték neki. Fél füllel hallott ezekről a dolgokról a gróf úr. Fiatalkorában számba se vette az ilyen kicsiséget, és csak néhány év óta gondol rá, hogy a halottak is fontosak. A temető a népnek gyökere, ami odaköti ahhoz a földhöz. Tulajdonképpen kegyúr is

volna, ezen a jogon szokták a kálvinista egyház gondnokává választani, de ki az ördögnek jutott eszébe a temető? A falu szélén, a Szőlős mellett még áll a templom, de az is olyan roskadozó, hogy újat kéne építeni helyette, de a jelenlegi körülmények közt arra nem is gondolhat. Egymás után négy rossz gazdasági esztendő, csapások jöttek, a Dénes gróf külföldi tartózkodása, kedvtelése is sokba kerülnek, a család állandóan Kolozsvárott él, a leányok a farsangot Pesten töltik, neki is kell a nívót tartania, a grófnő ausztriai rokonait is ő segíyezi rangjukhoz illő gavallériával, és ott van – a fene egye meg – az a sok jótékony egyesület, egyházi megajánlások. Évek óta túl van méretezve a költségvetése. Az utolsó időkben kénytelen volt igazgatótagságot vállalni az Erdő Bankban, néhány induló vállalatnál. A kaszinóban se mondhatja fel a magas hozzájárulást, bár talán túlzás is volt, hogy őfelsége képének megfestését egyedül vállalta. A zsuki futtatásokról se maradhat le, a ménest nem hanyagolhatja el. Na és a beruházások, gépek, építkezések! A kastélyhoz új szárnyat kellett toldania. Már nem volt hol elhelyezni a vendégeket a vadászatok után. A park gondozása is sokat felemészt. Már is túl van terhelve a birtok. Az egyensúlyt inkább a közéleti tekintélye, mint a vagyona tartja. Ha ő behunyja a szemét, minden összeomolhatik. Nem, nem! Arról szó sem lehet, hogy ezekért a magyarokért is jótálljon. A románok, az más. Azt is többékevésbé kényszerből tette. Pártnyomásból. A kormány új nemzetiségi politikája érdekében. Kifogástalan, a legkedvezőbb bánásmód a nemzetiségekkel, hogy jól érezzék magukat, és megszűnjék az elszakadási agitáció. Ez ma a program. Már is rossz néven veszik, hogy csak magyar cselédekkel alkalmaz. Nem is sejtette, hogy ilyen apróságokra is kiterjed a bécsi körök figyelme. Szerencse, hogy a fia, Dénes gróf idejében figyelmeztette. Ezt a gesztust a románokkal tehát meg kellett csinálnia. Tovább nem mehet a tehervállalásban. Szamár is volna, ha önmagát fosztaná meg régi, kipróbált cselédségétől.

– Sajnálom, emberek, de a birtokvásárlásban nem lehetek segítségükre!

Az öregek, tapasztaltabbak sóhajtoztak, búslakodva, engedelmesen szedelőzködtek – „Ha nem lehet, hát nem lehet!” –, csak a fiatal Fátyol János merete durván odavágni:

– Az oláhoknak bezzeg lehetett!

Mindenki megdermedt a lázadásra. Az öreg gróf szeme felvillámolt a merészségre, már-már a száján lebegett a halálos ítélet, hiszen egyetlen szavával még a határból is kivethetheti Fátyol Jánost; de uralkodott magán. Ennek a fiatal parasztnak némi igaza van. A vádat sem hagyhatja magán, hogy a románokon segített, s csak a magyarokon nem. Nyugalmat erőltetett magára, de a tekintetét belefúrta a paraszt kemény szemébe:

– Az oláhokért nem én, hanem a püspökség állott jót. Megértteted?

– Az más! – nyugodtak meg az emberek.

Így már más! Akkor nincs semmi baj! Az Isten sokáig éltesse a mélcás gróf urat.

– Én csak közvetítettem a kérést a bankhoz.

Azt már restellte mondani, hogy „támogattam, megszavaztattam”.

Kissé belepirult, de a parasztok elhitték neki. Úgy, ahogy mondotta. Hogyan kételkedtek volna benne, hiszen kenyéradó gazdájuk. A hűség és a becsület újra ott égett a tekintetükben. A csalódás még sajgott bennük, de már megnyugodtak a változhatatlanban.

– Hát akkor menjünk, emberek! – szedelőzködtek.

A gróf azonban visszaintette őket:

– Várjanak egy pillanatig!...

– Parancsoljon velünk a méltóságos úr!

– Ide figyeljenek!... Nem szeretném, ha azt hinnék, hogy nincs különös gondom magukra. Intézkedni fogok, hogy a Drágan-dűlőben az intézőm szakítson ki ötven holdat a magyarok részére. Mindenki annyit bérelhet belőle, amennyit meg tud művelni. Jó lesz így?

A parasztok szíve az örömtől a torkukba ugrik. Volt olyan is köztük, aki nagy felindulásában románul köszönte meg: – Da, Domnu Zeu... Az a fennvaló, jóságos Úristen!...

– Temetőnek pedig odaadom a régi templom melletti három holdat...

Úgy vette észre, mintha Fátyol János gúnyosan elhúzta volna a száját. Már az ajtónál voltak, mikor a gróf éles szava utánuk csattant.

– Akinek pedig nem tetszik, az szedheti a sátorfáját!

Ez Fátyol Jánosnak szólott.

– Meggondolatlan marha vagy, te János – döfték le a többiek is a szemeikkel, mikor felszedték az ámbituson a földre lerakott sapkájukat.

Fátyol János pedig egyedül, sötéten elindult hazafelé.